

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend. . .

De Reformatie

jaargang 59 / 35

26 mei 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Leven in het verbond I

KORT GEHOUDEN

**Professor H. J. Schilder –
'onze dode'**

UIT DE SCHRIFT

Exclusief vredesperspectief

AAN DE BROEDERWEG

'Schilder is niet meer bij ons'

Thuiskomst

Geleerde eenvoud

PERSSCHOUW

**H. J. Schilder was verrassend,
maar niet gemakkelijk**

Bijna 40 jaar geleden vond de Vrijmaking plaats. Vrucht van de strijd rondom de Vrijmaking is vooral ook geweest dat duidelijk is gezien de rijkdom en verantwoordelijkheid van Gods verbond. Dat bracht opbloei van het geloofsleven mee. – In onze tijd tekent zich verslapping en verschraling van het geloofsleven af. Stellig ligt de oorzaak daarvan mee hierin, dat er te weinig zicht is op het leven in Gods verbond. Daarom is het goed ons er weereens op te bezinnen wat het leven in Gods verbond betekent.

Leven in het verbond I

■ Hoe staan de zaken?

Veel is er om dankbaar voor te zijn in ons kerkelijk leven. Wat heeft de HERE ons daarin gezegd. Vrijuit heeft het zich kunnen ontplooiën in de jaren die achter ons liggen. Veel strijd moest er worden gestreden. Maar wij mochten het geloof behouden. De band aan de Schrift en aan de belijdenis naar de Schriften is generaal gesproken ongerept bewaard. En de lijnen daarvan zijn doorgetrokken naar vrijwel alle sectoren van het leven. We hebben veel vormen van gereformeerd onderwijs. En daarnaast zijn er allerlei organisaties die het belijden naar de Schriften uitdragen in woord en daad. We hebben ons gereformeerd Gezinsblad, regionale kerkbladen en andere gereformeerde periodieken. Naast het zendingswerk heeft ook de evangelisatiearbeid meer belangstelling gekregen. . . .

En toch bekruipt mij het gevoel dat er een zekere verslapping en verschraling van het geloofsleven bezig is door te werken. Vaak

zijn het maar weinigen die een voortrekkers-rol vervullen en dikwijls zijn het dezelfde die activiteiten ontwikkelen. Gemeentevergaderingen worden meermalen maar uiterst matig bezocht, om van andere vergaderingen maar niet te spreken. In en achter jeugdverenigingen zit vaak maar weinig élan. Docenten die godsdienstonderwijs moeten geven in het voortgezet onderwijs klagen over weinig belangstelling voor hun lessen. De jongelui 'gelooven het wel'. 'U bent gereformeerd, wij zijn gereformeerd; het zal allemaal wel waar zijn, maar het interesseert ons niet zoveel!'

En onderscheiden van onze jongeren die alle vormen van gereformeerd onderwijs hebben ontvangen, breken met de dienst van de HERE als ze uit huis gaan en op eigen benen komen te staan. En zij niet alleen. Ook anderen die eerst wel meeleeften, geven er op een gegeven moment de brui aan of zakken langzamerhand weg. Ook wel door huwelijksmoeilijkheden, waartegen niet in het geloof gestreden wordt, om die in 's Heren kracht te overwinnen.

De vraag is of daar een bepaalde oorzaak voor aan te wijzen is. Uiteraard zal dit in alle gevallen weer anders liggen. In het algemeen moeten we zeggen dat daarin de kracht van de zonde uitkomt. Eigenlijk behoeven we ons niet zo erg te verwonderen, dat er ook onder ons zoveel vervlakking en afval is. Veel meer moeten we ons verwonderen over alle doorwerking van Gods genade in ons leven, dat er nog een vragen naar de Here is en begeerte om Hem te dienen. Daarin werkt de HERE zijn verkiezend welbehagen uit. De vergadering en bewaring van de kerk is en blijft een wonder van Gods genade. Maar wanneer daar verslapping intreedt, moeten wij ons wel afvragen of daar een bepaalde oorzaak voor aan te wijzen is en op welke wijze wij dat kwaad kunnen bestrijden. En dan meen ik

dat dáár zeker een oorzaak ligt, dat zo weinig meer gezien wordt de rijkdom en verantwoordelijkheid van het leven in Gods verbond. Vlak na de vrijmaking stond dit veel duidelijker voor ogen dan nu. Vandaar dat het goed is ons er nog eens weer op te bezinnen wat het leven in Gods verbond betekent. De strijd van 40 jaar geleden is voor velen al een ver verleden tijd.

■ Verbondsleven ligt met ons scheppingsleven verweven

Wanneer wij het hebben over *leven in het verbond*, dan hebben wij het over het genadeverbond, zoals dat ons in doop en avondmaal wordt betekend en verzegeld. Maar dat is het aloude verbond, dat de HERE in zijn souverain welbehagen heeft gesticht met de mens, toen Hij hem schiep naar zijn beeld, als zijn gelijkenis. Gods verbond is niet iets bijkomstigs. Het is niet zo, dat God eerst de mens geschapen heeft en daarna tot hem gekomen is met zijn verbondsstatuut. Maar het verbond ligt metéén in de schepping van de mens als *mens Gods* opgesloten. Dáárom heeft de HERE de mens zó geschapen, anders dan alle andere schepselen, anders dan de engelen ook. We lezen nergens in de Bijbel van een verbond van God met de engelen. De engelen worden ons in hun verhouding tot de mensen getekend als Gods *dienstknachten*, terwijl de HERE de mens in *kindspositie* heeft gesteld. In Genesis lezen we nog niet uitdrukkelijk van die kindspositie. Maar dat blijkt uit de voortgaande Schriftopenbaring. Wanneer Christus ons verlost, ons leven vernieuwt naar het beeld van onze Schepper, dan betekent dat herstelling van het kindschap van God. Dat vinden we ook 'aangeduid' in het geslachtsregister van Christus in Lukas 3. Daar wordt Adam de zoon van God genoemd. Of als het 'zoon van' in dit geslachtsregister telkens terugslaat op Christus, dan is Hij hier toch als afstammend van Adam zoon van God, Luk. 3 : 38. Prof. Greijdanus zegt daarvan in de Korte Verklaring: 'Het universele van 's Heeren verlossingswerk en het karakter daarvan als *herstellend* wat Adam verbroken heeft en de aanduiding dat de Heere de levens- en zaligheidsband tussen God en de mensheid *weer aanknoopt*, komt er door tot uitdrukking' (curs. van mij, B.).

De bijzondere verhouding die God bij de schepping tussen zich en de mens gesteld heeft, wordt door de NGB in art. 14 aangegeven met *het gebod ten leven* dat God de mens heeft gegeven, met als keerzijde dat overtreding van dit gebod de dood zou brengen. Dit ziet op het zgn. 'proefgebod', dat de mens

niet mocht eten van de boom van kennis van goed en kwaad. Daarbij ging het om de onvoorwaardelijke *liefdesgehoorzaamheid* aan God. Leven en dood, zegen en vloek heeft de HERE verbonden aan het wèl of niet betonen van die liefdesgehoorzaamheid. Duidelijk komt daarin de verbondsrelatie tot uitdrukking. Vroeger werd deze relatie nogal eens aangeduid als 'werkverbond'. Maar dat woord zou de gedachte kunnen wekken dat de mens door zijn werken, door zijn gehoorzaamheid en trouwe arbeid het eeuwige leven *verdienend* had kunnen verwerven. Maar daarvan is geen sprake. Ook dàn zou het eeuwig zalig leven alleen gawe van Gods ongehouden goedheid zijn geweest. Beter is het hier te spreken van scheppings- of paradijsverbond. Maar hoe we die relatie ook benoemen: het is een verbondsrelatie geweest, waarin God in zijn oneindige goedheid de mens heeft gesteld.

■ Het paradijsverbond is niet afgeschaft

Nadat het paradijsverbond door de mens verbroken is, is het niet afgeschaft, maar door God gehandhaafd als *genadeverbond*. Het genadeverbond is geen ander verbond, geen nieuw verbond. De HERE heeft in de moederbelofte van Genesis 15 : 3 zijn verbond met de mens gehandhaafd. Hij heeft vrouwenzaad beloofd dat de kop van de slang vermorzelen zou.

Met die belofte heeft Hij de door de mens verbroken relatie hersteld. Die belofte heeft volle vervulling gekregen in Christus, die gekomen is om de verbondsvloek voor ons te dragen, van ons wèg te dragen en de verbondszegen voor ons te verwerven en ons die te schenken. Daarmee krijgt Gods verbond voor ons het karakter van genadeverbond. Ons wordt uit genade geschonken wat Christus voor ons zou doen en gedaan heeft, alsof wij het zèlf gedaan hadden.

Dit genadeverbond heeft de HERE de eeuwen door gehandhaafd. Er ligt geen enkele breuklijn tussen de oude en de nieuwe bedeling. Het is onschriftuurlijk van Gods verbond met *Israël* te spreken als 'het Horebverbond', dat met de komst van Christus afgeschaft zou zijn. Zo stelt ds. M. R. van den Berg het in zijn geschrift: 'Gij geheel anders'. Volgens hem geldt het verbond dat de HERE met Israël bij de Sinaï sloot óns helemaal niet. Want wij zijn niet uit Egypte uitgeleid. (pag. 25). Met de wetten van dat verbond hebben wij dan ook niet te maken. Die gelden ons dan ook niet. Maar zo is het niet! Wij zijn wel terdege met Israël uit Egypte uitgeleid. Want wij zijn door het geloof in Israël ingelijfd. Lees maar Romeinen 11.

KERNREDACTIE:
DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:
PROF. DRS. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Velling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:
Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toe-
gestaan artikelen uit dit blad over
te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

God begint niet iets totaal nieuws, wanneer Hij Christus in deze wereld zendt. Maar Hij werkt zijn ene heilsplan uit, zet zijn heilswerk vóórt. De nakomelingen van de Hugenoten die in de 17e eeuw in ons land hun toevlucht hebben gevonden en zo Nederlanders geworden zijn mogen en moeten Willem van Oranje eren als hun 'vader des vaderlands' en van de 80-jarige oorlog spreken als van een oorlog die zij hebben gevoerd.

Temeer geldt dit voor ons ten aanzien van de uitleiding uit Egypte. Dit is heilsgeschiedenis. En daar zijn wij direct in betrokken. Wij behoren als gelovigen tot het ware Israël. Het is hetzelfde verbond de eeuwen door (Ps. 105 : 7, 8).

■ Hetzelfde verbond en toch 'nieuw'

Meermalen is en wordt er op gewezen dat er in de Bijbel toch uitdrukkelijk sprake is van een nieuw verbond, dat voor het oude in de plaats is gekomen. Daarbij wordt dan vooral ook gewezen op Jeremia 31 en Hebréeën 8. En wie de Korte Verklaring van de professoren Aalders en Grosheide daarop naleest, vindt door hen deze gedachte uitgewerkt. Maar dat komt omdat zij beiden daarbij gevangen zitten in de constructie van een uitwendig en een inwendig verbond. Het verbond met Israël zou vooral een uitwendig verbond zijn geweest. Dat zou daarin uitkomen, dat het hele volk daarin begrepen was. Zo zou in dat verbond ook wel plaats zijn geweest voor bondsbreuk. Maar het nieuwe verbond zou door Jeremia aangekondigd naar zijn wezen alleen innerlijk zijn, louter wedergeborenen omvatten. Dat nieuwe verbond zou door Jeremia aangekondigd zijn voor verre tijden: de nieuwe bedeling.

Maar deze constructie hanteert een onjuiste exegese van de Schrift. Het Schriftverband wijst duidelijk aan dat het hier niet gaat over een ander verbond dat met de nieuwe bedeling een aanvang zou gaan nemen, met de uitstorting van de Heilige Geest. Het gaat hier om de vernieuwing van het oude verbond, die al begint met de terugkeer uit de ballingschap. Het was volkomen fout gelopen met de beleving van het verbond door Israël. Daarom werd het in ballingschap gezonden. Maar dit was het einde niet. De HERE zou een nieuw begin maken, bekering werken en dan terug doen keren uit de ballingschap. Daar begint dit 'nieuwe verbond', deze vernieuwing van het verbond. De belofte van het nieuwe verbond staat ingeklemd tussen beloften van terugkeer uit de ballingschap, beloften van herstel van Israël. De HERE belooft herstel van de eenheid van

Israël. Hij gaat vernieuwend werken, weer samenbindend. Krachtiger doorwerking van zijn genade belooft de HERE. En rijker gaat zijn verbond zich ontplooien. Daarbij doorlicht het profetisch perspectief de eeuwen. Daar loopt Gods vernieuwing van zijn verbond op uit: dat het alles geheel nieuw zal worden (Openb. 21 : 5). Dat is dan geen andere, nieuwe schepping ook, maar vernieuwd, gezuiverd, verheerlijkt. Dat belooft de HERE. Dáár werkt Hij heen. Maar het is wel één heilshandelen. We kunnen wel spreken van verschil in verbondsbedeling en van rijker ontplooiing. Maar het is en blijft hetzelfde verbond.

■ Eénzijdig - tweezijdig

In een verbond zijn altijd twee (of meer) partijen, vaak zijn dat gelijke partners, die vrijwillig, meest op voet van gelijkheid een verbond aangaan. In de moderne theologie wordt zo ook wel gesproken van Gods verbond met ons, alsof wij Gods partners zijn. Maar zo mogen wij niet spreken. God is niet onze partner, maar de gans Andere, de hoog Verhevene, de Heilige, die uit puur welbehagen ons in verbondsrelatie tot zich heeft gesteld. Wij hebben niets te kiezen. Maar wij zijn door God daartoe gekozen. Het: 'kies u heden wie gij dienen zult' van Jozua 24 : 15 staat in een totaal andere kontekst. Jozua laat Israël niet kiezen tussen de HERE en de afgoden. Hij roept hen op de HERE te dienen. Maar als ze dat weigeren, wel, dan kunnen ze kiezen tussen de verschillende afgoden. Dat is dan toch allemaal 'lood om oud ijzer'. Maar hoewel Gods verbond éénzijdig is in zijn ontstaan, is het toch tweezijdig in zijn bestaan. Gods verbond heeft niet alleen twee delen: belofte en eis. Maar het kent in overeenstemming daarmee ook twee partijen: God en de mens. Wij worden geroepen tot verbondsaanvaarding. Aanvaarding van de verbondsbefte. Maar ook aanvaarding van de verbondseis, die ons roept tot nieuwe gehoorzaamheid. Dat is de liefdesgehoorzaamheid, die ook doet breken met 'de wereld', in voortdurende strijd tegen onze zondige natuur, eigen begeerten. Wij staan zelf verantwoordelijk voor de beleving van Gods verbond.

Die verantwoordelijkheid brengt mee dat wij van onze kant het verbond kunnen breken. De Heilige Schrift spreekt ons op veel plaatsen van bondsbreuk. De HERE vergelijkt dat met huwelijksontrouw. Zo stelt Hij het breken van zijn liefdesverbond scherp aan de kaak in Ezechiël 16 als telkens terugkerende zonde van Israël. Maar ook in het Nieuwe

Testament is sprake van bondsbreuk. Met name ook in de brief aan de Hebreëen. Maar met ons breken van het verbond is het verbond niet weg. Dan treden de sancties van het verbond in werking. In plaats van de beloofde zegen halen wij de gedreigde vloek over ons, Gods Vadervloek. Dan is het vreselijk te vallen in de handen van de levende God (Hebr. 10 : 31).

De erkenning en aanvaarding van die eigen verantwoordelijkheid doet in geen enkel opzicht afbreuk aan het genadekarakter van het verbond. Wij kunnen geen logisch sluitend denksysteem ontwikkelen over de verhouding tussen Gods genadebeschikking en onze verantwoordelijkheid. Maar we buigen ons ootmoedig voor de Schriftopenbaring, zoals Paulus die in een enkele zin samenvat: '... Blijft uw behoudenis bewerken met vreze en beven, want God is het, die om zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt', Fil. 2 : 12, 13.

C. G. Bos

"De in de vorige nummers verschenen serie over 'Eschatologie en Ethiek' was van de hand van Ds G. HAGENS te SOEST"

EEN GEWICHTIG PROBLEEM?

Onze geheel plantaardige vermageringstabletjes lossen dit probleem volledig op! Kuur voor een maand f 20,—.

DROGISTERIJ SIKKING

BARREVOETESTRAAT 5
2011 WL HAARLEM
Tel. 023-312882/324606
Postgiro 190609

KORT GEHOUDEN

Professor H.J. Schilder

— 'onze dode'

We hebben bij het graf van prof. H.J. Schilder gestaan, de familie en de (kerk)-Familie. We hebben niet zijn 'stoffelijke overschot' begraven, maar we mochten hem begraven als een daad van geloof, hoop en liefde.

Abraham sprak na het sterven van Sara over 'mijn dode'. (Gen. 23 : 4). Wat een teer woord. Onze tijd heeft het nare woord 'stoffelijkoverschot' uitgevonden. Eigenlijk een ontluisterend woord in de trant van: het stelt niets meer voor, het is niets meer waard. Daarom hebben velen er ook geen bezwaar meer tegen hun doden te verbranden uit hygiënische of andere overwegingen.

Wel ja, overschotten ruim je op. Maar dan is men wel ver van de geest van de bijbel. Wat een moeite deed Abraham om voor 'zijn dode' een geschikte begraafplaats te vinden. Zij kwam te liggen in haar eigen erfland. Christus spreekt over mensen die in leven en sterven zijn eigendom zijn en die als erfgenamen van de wereld in hun eigen erfland liggen.

Laten we zo ook onze begraafplaatsen bekijken. Al zijn we nog vreemdelingen en bijwoners op de aarde, de hele aarde is allang gekocht en betaald met het bloed van Jezus Christus. Waar men ons ook legt, al is het in de diepten van de zee, we liggen daar als het wettig eigendom des Heren.

Elke begrafenis legt een **claim** op deze wereld. Jesaja zei het al: 'Herleven zullen uw doden — ook mijn lijk — opstaan zullen zij. Ontwaakt en jubelt, gij die woont in het stof' (26 : 19). **Uw** doden, roept Jesaja de kerk van alle eeuwen toe, zoals Abraham sprak over 'mijn dode'. De kerk heeft '**haar** doden', waartoe nu ook prof. H.J. Schilder behoort. Erfgenamen worden begraven in hun eigen erfland. Dus is het graf voor wie geloven geen teken van vergankelijkheid, maar teken van hooft die niet beschaamt. Jesaja had niet slechts trieste woorden voor de doden van de kerk, hij sprak van 'ontwaken en jubelen'. Hij wist van de troost voor Gods volk, dat de ongerechtigheid geboet was door de komende Messias. Uit het open graf van Jezus Christus valt het volle licht op de graven van wie in Hem ontslapen zijn. Zodat het sterke woord kan klinken dat zij die begraven zijn reden hebben tot jubel.

Bij ons is een graflegging een daad van rouw en piëteit. Inderdaad, het is ook een afstaan. Abraham bewees zijn dode. Maar toen stond hij op en zorgde voor een graf. Dat hoeven wij zo niet meer te doen. Want door de opstanding van Jezus Christus uit de doden is **allang** voor ons graf gezorgd. En ook voor de jubel die uit de graven der christenen mag opklinken. Het is een gezamenlijke zaak: herleven zullen **uw** doden. Dus is de toekomst zeker: ze staan jubelend weer op. We hebben prof. H.J. Schilder gelegd in **eigen** grond. Daarom zeggen we mét Kees van Duinen:

'Hier rusten, tot de komst des Heren, in aandacht naar Hem toegevend, wie, uit de wereld van begeren, hun doelwit hebben onderkend. Een oor, dat ingespannen luistert, een oog, dat speurt de morgenschijs. Zo rusten in der graven duister, die in de Heer ontslapen zijn.

W.G. de Vries

Dan zullen zij hun zwaarden tot ploegscharen omsmeden en hun speren tot snoeimessen.

Micha 4 : 3

Exclusief vredesperspectief

De verwantschap tussen de eerste verzen van Micha 4 en die van Jesaja 2 is uiteraard menige bijbellezer opgevallen: de woorden zijn praktisch dezelfde. Voor de onderlinge afhankelijkheid kan men de Korte Verklaringen raadplegen. Ook een bepaald verschil valt bij vergelijking op. Waar Micha in vs. 4 de ongestoorde rust beschrijft onder de wijnstok en de vijgeboom, mist Jesaja die beschrijving. En wanneer Micha in vers 5 de scherpe tegenstelling maakt tussen tweeërlei wandel (alle volkeren elk in de naam van zijn god, maar wij in de naam van de HERE, onze God), daar heeft Jesaja de oproep aan het huis van Jakob: Komt, laten wij wandelen in het licht des HEREN (2 : 5). Beide profeten spreken over de wandel; slechts Micha spreekt daar antithetisch over. Toch kent ook Jesaja die scherpe tegenstelling; hij is het, die tot tweemaal toe neerschrijft: De goddelozen, zegt de HERE, hebben geen vrede (48 : 22; 57 : 21). Zij delen niet in de vrede, die God geeft in Christus. Zij zijn dan ook onmachtig, levende zonder Christus, zonder geloof en zonder hoop in deze wereld, vrede te stichten. Innerlijk onrustig en opgezeefd als zij zijn. Zij kunnen niet anders dan als de onstuimige wateren van de zee slijk en modder opwoelen (Jes. 57 : 20).

Die 'goddelozen', die geen vrede hebben, en waarover Jesaja spreekt, zijn dezelfde, die – naar het woord van Micha – wandelen in de naam van hun god. Maar die goden zijn net zo machteloos als de beelden, die ervan gemaakt zijn: voeten hebben zij, maar ze gaan niet; oren hebben ze, maar ze horen

niet. Het is het beeld van de grote onmacht van een wereld, wier volkeren wandelen, elk in de naam van zijn (nationale) god. Ze hebben geen vrede, laat staan dat zij vrede kunnen scheppen, laat staan dat zij die kunnen garanderen. Deze profetische informatie bewaart de kerk voor illusies: het omsmeden van zwaarden en speren tot ploegscharen en snoeimessen valt niet te verwachten van die volkenwereld. Zij is er niet toe in staat. Dus ziet de kerk van Christus niet hulpzoekend naar Oost of West. Zij zegt evenmin, dat zij in staat is werkelijke vrede te scheppen. Ze heeft een andere boodschap: wij zullen wandelen in de naam van de HERE, onze God. Ja, op die heilige naam vertrouwen wij (Ps. 33 : 21). Die naam is de openbaring, de manifestatie van de levende Verbondsgod Zelf. HERE is zijn naam! Hij hoort wèl: roepen zij, dan hoort de HERE. En Hij ziet wèl: de ogen des HEREN zijn op de rechtvaardigen (Ps. 34 : 16, 17). En Hij kan spreken: de mond van de HERE der heerscharen heeft het gesproken! Daarmee zegt de profeet Micha: hoe ongeloofwaardig mijn vredesboodschap u ook in de oren mag klinken, ze zàl waargemaakt worden. Want de naam van de HERE staat daar garant voor. Een vredesperspectief, dat exclusief is. Alle vredesboodschappen blijken uiteindelijk op niets uit te lopen – déze boodschap wordt van dag tot dag meer en meer vervuld. Telkens wanneer een goddeloze zich bekeert van zijn zondige weg en zijn 'god' afzweert. Dan komt de kerk tot haar belijdenis, dat het verhogen niet komt van Oost of West noch uit de woestijn, maar dat God rechter is; Hij vernedert dezen en verhoogt genen (Ps. 75 : 7, 8). Wat zijn kracht had in de dagen van de profeet Micha – dus in de dagen van Jotham, Achaz en Hizkia, koningen van Juda (1 : 1) – dat heeft vandaag nóg zijn kracht: 'voor altoos en immer'. Ook in onze dagen verwachten wij alles van de HERE: Hij zal richten tussen vele volkeren en recht spreken over machtige natiën tot in verre landen (vs. 3). Wij verwachten Christus als Rechter van 't heelal. Vóór die tijd zal er geen werkelijke wereldvrede zijn. Niettemin wordt er een begin gemaakt met het omsmeden van de wapens: daar waar men wandelt in de naam van Jahwe, onze God.

P. Lok

574 Toespraak tijdens de
samenkomst in ver-
band met het overlij-
den van professor drs
H. J. Schilder, gehou-
den door de rector in
de aula van de Theolo-
gische Hogeschool,
op maandag 14 mei
1984, des avonds te
19.30 uur.

'Schilder is niet meer bij ons'

Geachte leden van de familie Schilder,
Geachte aanwezigen, die in wat voor kwali-
teit ook, deel uitmaakt van onze hogeschool-
gemeenschap; en afgevaardigden van de ker-
ken die hij, die wij nu gedenken, als predi-
kant heeft gediend.

Op de dag, waarop wij anders onze weekope-
ning plegen te houden, alhoewel niet precies
op dat tijdstip, zijn wij hier heel onverwachts
bijeengekomen. Wat wij ook een jaar gele-
den hadden gepland, deze bijeenkomst was
bij de voorbereiding van de komende cursus
niet op de rooster vermeld. Vorige week vrij-
dag mochten we de cursus 1983/84 besluiten.
Bij die gelegenheid hebben we de HERE van
harte gedankt dat hij in de kring van docenten
en studenten steeds herstel van ziekte had
gegeven, aller leven had gespaard en zorgen
van ons weggenomen. We waren dankbaar
dat alles zo was gelopen.

Tòt zaterdagavond, vroeg in de avond ineens
dat ontstellende bericht ons bereikte, dat
Professor Schilder overleden was. Zo plotse-
ling als het maar kan. Binnen een minuut of
misschien een fractie ervan – niemand van
de huisgenoten was er bij – moet het zijn ge-
beurd. Ineens stond zijn hart stil, hij viel en
was niet meer bij ons.

Wij zijn nog bezig het te verwerken, voor-
zover het al tot ons doorgedrongen is. Want
al was hij reeds drie jaren emeritus, hij was
er nog zo graag helemaal bij betrokken. Bij
ons als collega's als wij vergaderden; bij zijn
oud-leerlingen, die hij wel aan zijn opvolger
had overgedragen, maar die hij nog geenszins
uit het oog had verloren, hetzij afstudierend,

hetzij reeds in de pastorie; bij de kerken, die
hij zoveel hij kon 's zondags nog diende en
waar hij 's maandags nog wel eens bleef om
een bezoek te doen.

'Schilder is niet meer bij ons. God rukte hem
van de aarde weg en bracht hem in het hemels
vaderhuis.' Wat ik nu zeg is een citaat. Het
zijn de beginregels van het Ten Geleide dat
meegegeven werd aan het boek 'Gedenkt Uw
Voorgangeren' (In memoriam Prof. K. Schild-
der). Dat was Klaas Schilder, ik weet het.
Maar wat toen geschreven werd van de be-
kende K.S. is naar ik meen ook toepasselijk
op Herman Johannes.

Dat betreft niet alleen het plotselinge van bei-
der sterven, maar evengoed hun leven en be-
paalde trekken van beider persoonlijkheid.
Leest U nog even met mij wat er staat in die
volgende alinea: 'Schilder is niet meer bij ons
met zijn geweldige kennis, scherp inzicht,
grote kracht, de raadselen en geheimen van
zijn hart, zijn zonden en zijn velerlei lijden
en smart. Hij is ook niet meer bij ons – en
dat is het zwaarste – met zijn rotsvast geloof,
zijn onwankelbare trouw en zijn sterke lief-
de. Schilder is nu bij de Here Jezus Christus,
uit Wie hij door Gods genade mocht le-
ven . . .' Die woorden werden in 1952 ge-
schreven toen zijn sterven als een suizende
slag de kerken trof, maar in 1984 kan mutatis
mutandis hetzelfde worden getuigd van onze
diep betreurde dode Herman Johannes Schil-
der.

Nog eenmaal wil ik trachten die beide naar
een paar saillante trekken te typeren, zowel
in wat zij gemeen hadden alsook in wat voor
elk van beide kenmerkend is geweest. Van
1933 tot 1984 heeft de naam Schilder geprikt
op de lijst van leden van de Academische Se-
naat in de Almanak van F.Q.I. en het Kerke-
lijk Handboek. Een halve eeuw is de Hoge-
school een Schilder rijk geweest. Ja inder-
daad: rijk! Ze hadden meer dan – toevallig
– de naam gemeen. Het was een familienaam.
En men kon de familietrekken heel goed
waarnemen! Om iets te noemen: Die drang,
die hevige begeerte om al het geschapene,
maar dan ook alles – je kon het zo vreemd
niet bedenken – te omvatten met hun gedach-
ten; en dat dan te formuleren in diep door-
dachte geweldige zinnen; en dat dan weer te
uiten met een moeizaam gehanteerde stem,
was kenmerkend voor beide Schilders. Zoals
ook het zich helemaal opgenomen weten in
de titanische strijd die wordt gevoerd in de
wereld der geesten, waarin beide zich tot ge-
lovige participatie geroepen zagen. God
daarin te kennen en te loven was het essentiële
van beider levensstrijd.

Ons nu meer beperkend tot onze pas overleden broeder, *hoe* wist hij zich aangesproken door Psalm 36 : 10, die prachtige tekst: 'WANT BIJ U IS DE BRONDES LEVEN, IN UW LICHT ZIEN WIJ HET LICHT.' Licht wilde Hij zien In, over en boven alle dingen. Daarnaast dorstte zijn intellect, daarnaar hunkerde zijn hart. Over dit vers heeft hij eens gesproken – misschien (ik had geen tijd het na te trekken) gepubliceerd – het was een vrucht van diep borende studie maar evenzeer van hartelijke betrokkenheid. Het leven was voor hem inderdaad *een*.

In dagen als deze trekt zijn leven aan ons oog voorbij. Zoon van de bekende Arnold Schilder, broer van K.S., is hij in 1916 (als ik me niet vergis) geboren in Amsterdam en later opgegroeid in het vooroorlogse Den Haag. Hij studeerde in Kampen in de moeilijke jaren van crisis en mobilisatie, toen de Tweede Wereldoorlog zijn sombere schaduw vooruitwierp, waar op die Tiende Mei van 1940 ook ons land in werd betrokken.

In diezelfde oorlogsjaren ging nog een andere strijd zich toespitsen. Aan die kerkelijke strijd zou zijn naam voorgoed verbonden worden. We behoeven de geschiedenis hier niet op te halen. (De president-curator zal er nog nader bij stil staan). We memoreren slechts vluchtig de uitspraken van de generale synode in juni 1942, met de daaraan toegevoegde bepaling betreffende de kandidaten, die bij de kerkelijke examina daarmee instemming zouden hebben te betuigen; het beroep door de kerk van Noordeloos op de toenmalige kandidaat Schilder uitgebracht; **het peremptoir examen voor de classis Gorinchem**; de daar door de kandidaat voorgelezen verklaring; de daarop gevolgde 'onderhandelingen' met de classicale commissie en met name de 'deputaten voor zwaarigheden'; de synodale beslissing cand. Schilder niet toe te laten tot de dienst des Woords en der sacramenten enz. Men vindt het-allemaal nauwkeurig verantwoord in dat enorme boek dat hij kort na bevrijding en vrijmaking hierover het licht deed zien: 'Op de Grens van Kerk en Secte'. De geschiedenis ligt al weer 40 jaren achter ons, maar het minutieuze verslag geeft ons al een blik in de werkwijze en . . . het hart van hem die nu niet meer onder ons is.

Een *groot* boek over een *detail* uit de veelomvattende geschiedenis van de vrijmaking. Ik vind het tekenend voor de auteur: brede aandacht voor (ook) kleine dingen. En het heeft zijn uitwerking niet gemist. Ik heb een familie gekend, toen nog niet vrijgemaakt, die, na veel lectuur te hebben verwerkt, door *zijn*

bekende boek is overtuigd en grondig ook; de laatste stap werd gedaan.

Zoals ik zoëven zei: Het is karakteristiek voor de man Herman Johannes Schilder. *Groot* was hij in zijn aandacht voor het *kleine*. Er is een spreekwoord: 'Wie het kleine niet eert is het grote niet waard.' En er is een Bijbelvers – Zacharias 4 : 10 – dat ons waarschuwt de dag der kleine dingen niet te verachten. Indien iemand, dan heeft H.J.S., wiens initialen ons later even bekend werden als die van K.S., de waarheid van het gezegde en de boodschap van dat Bijbelvers ter harte genomen.

Dan is er nog een ding, en nog eenmaal neem ik u mee terug naar het donkere jaar 1944. Kort voor zijn bevestiging in Bergschenhoek, de kerk welke wel de kansel voor hem opstelde, heeft hij een stichtelijk woord gesproken over Psalm 30. De Psalm 'De Profundis' (= uit de diepten). Het thema was: Het gebed uit de diepten tot de HEERE. En de onderverdeling; 1) roept aan den *vergegenden* God; 2) verwacht den *komenden* God; 3) hoopt op den *verlossenden* God. Het kerkelijk leven bevond zich toen in een dal, in de diepte, al zou de weg weldra weer omhoog voeren. Wie kon bevroeden dat er nog een ander dal in het (toen nog ver) verschiet lag, de tocht waardoorheen van de pelgrim wel heel veel zou vergen. 'De profundis clamavi ad te Domine' – uit de diepten roep ik tot U o HERE. Evenals de woorden van Psalm 36 : 10 staan die van deze Psalm boven zijn leven geschreven: het leven van iemand die bereid was veel te geven.

Twee Schilders is onze Hogeschool rijk geweest. Zij geleken op elkaar. Toch had elk van die twee zijn eigen aanleg en geaardheid, zijn eigen wijze van aanpak en manier de dingen te verwerken. Het is niet eenvoudig dat eigene te typeren. Laat ik een poging doen. Dan vallen bij K. Schilder toch vooral de hoogtepunten op. Met de woorden van Psalm 18 heeft God hem doen staan en gaan op zijn hoogten. Ik citeer weer eerdergenoemd Ten Geleide 'Met vaste, zekere tred beklom hij de hoogste toppen van het Alpenland der wetenschap.' Van diepten heeft ook K.S. geweten, existentieel. Voor H. J. Schilder waren het met name de diepten die ons hem leren kennen in zijn geestesgrootheid.

In het kleine Bergschenhoek heeft hij zich op zijn plaats geweten en zich een blijvende plaats in de harten van de gemeenteleden verworven. Zoiets onvermeld te laten in onze samenkomst van nu, zou aan de persoon van H. J. Schilder te kort doen. Twee jaren heeft hij die kerk uit de schat van het Woord ge-

diend. Als een schatgraver in de Schriften heeft Schilder haar Jezus Christus als Gekruisigde en Opgestane voor ogen geschilderd. En Utrecht, de grote stad, waar hij zes jaren stond, heeft in hem een predikant van statuur bezeten. Dienaar des Woords en Verzorger der 'zielen' beide. En ziel staat voor deze kenner der Schriften niet tegenover het lichaam, beroep, dagelijks werk. Als herder en leraar beide heeft hij zijn hart laten spreken. Het hart om die onderscheiding te gebruiken, in zijn noëtische, ethische, emotionele en bovenreligieuze functie.

Daarom ligt tussen deze pastorale arbeid en het werk aan de Kamper kathedraal verbonden, geen scherpe caesuur. Een predikant die in heel zijn ambtelijke loopbaan zo worstelt om steeds de boodschap der Schriften te verstaan en die naar waarheid en waarde door te geven, kan men met goed vertrouwen het onderwijs in de uitlegging van de Heilige Schrift toevertrouwen.

Of H. J. Schilder *stricto sensu* Oudtestamenticus was? Reeds eerder had hij op een tweetal gestaan, toen de vacature N.T. moest worden vervuld door de generale synode. Zoveel is zeker, dat hij, indien benoemd, zich aan die taak met evenveel toewijding zou hebben gegeven, als vier jaren later aan het werk op Oudtestamentisch terrein, waartoe hij toen is geroepen.

Oudtestamentici zijn in onze kerken niet dik gezaaid. De opdracht is zwaar. En het vakgebied, waar de Schriftkritiek zo revolutionair en desastreus heeft gewerkt, is even gevaarlijk als boeiend. En het 'sich auseinander setzen' met de groten op dit gebied – en grootheid kan, hoe verschillend het uitgangspunt ook moge zijn, aan menigeen onder hen niet worden ontzegd – moet voor hem een uitdaging zijn geweest. En B. Holwerda hier op te volgen maakt de opgave niet gemakkelijker.

De Verbi Divini Minister van Bergschenhoek en Utrecht liet zich roepen om het zware werk aan de in 1952 zo zwaar getroffen Hogeschool op zich te nemen. Zijn hart was niet hovaardig, zijn ogen niet trots, hij wandelde niet in grootse dingen, om met Psalm 131 te spreken. Dat zou in 1981 het thema van zijn afscheid worden. Dat hij zich klein voelde oog in oog met zo'n immense opdracht, daarop wijst mijns inziens ook het onderwerp van zijn inaugurele oratie: **MOMENTEN IN DE OPENBARINGSGESCHIEDENIS TERZAKE VAN GEBEDEN. IN HET OUDE TESTAMENT.** Het zegt ons in welke gestalte hij de taak aanvatte: die van de bidder. Want bij iemand als H. J. Schilder wat voor wetenschappelijke distincties wij ook bij het

gebruik van de term 'hart' toepassen, ('hart' in noëtische, ethische, willende, gevoelige of religieuze zin) kregen we steeds te doen met dat ene hart, van waaruit de uitgangen van zijn leven waren. In het gebed zijn kracht zoekend, vrij gebruik makend van de schat van gebeden, die het Woord van zijn God bevat, heeft hij in die oratie (helaas niet uitgegeven) ons gedwongen ons rekenschap te geven van de fase, het moment in de openbaringshistorie waarin het de eerste maal werd uitgesproken. Gedurende heel zijn wetenschappelijke arbeid is daar een opmerkelijke lijn te ontdekken, deze nl. dat zijn gedachten tot het einde toe zijn blijven cirkelen om het gebed. We denken aan zijn bijdrage: 'Israëls heil en Hanna's gebed' in de bundel 'De bidende Kerk'. En ook aan zijn laatste opstel 'Vader van zijn volk' in de feestbundel voor zijn collega Kamphuis.

Maar uit de schat van zijn hart heeft hij nog veel meer voortgebracht. Zo werd zijn aandacht getrokken door de historiografie van de boeken Kronieken. In het begin van dit jaar heeft hij mij er nog iets van verteld. Met name het optreden van de niet zo bekende profeten in die boeken hield hem bezig. En dan was daar de profetie. Jesaja, vaak genoemd de koning van de profeten, maar ook Jeremia, de man die ellende gezien heeft, waren het door wie hij zich bijzonder aangesproken wist. En laat me niet vergeten: Zefanja. Bij deze niet bepaald gemakkelijke profeet heeft H.J. het zich niet gemakkelijk gemaakt. Toen hebben de studenten hem leren kennen als exegeet, tastend, zoekend, wikkend en wegend, voorzichtig en omzichtig, altijd beducht voor al te voorbarige conclusies, zijn weg gaande. Daarnaast mocht ook de chokmatistische literatuur zich in zijn belangstelling verheugen. Er moet op dit punt in manuscript al een en ander gereed liggen, wat misschien nog eens kan gepubliceerd. Bij een laatste bezoek liet hij zich in die geest uit.

Zo zijn er in zijn leven ook duidelijk hoogtepunten geweest; fijne dingen waar hij je graag van vertelde. Prachtig was voor hem dat hij de gelegenheid ontving voor zichzelf te kunnen studeren onder leiding van hen die hij op vakwetenschappelijk gebied gaarne uitnemender achtte dan zichzelf. Het was aan hem welbesteed! In de jaren zestig heeft hij in Heidelberg, gedurende een of twee semesters geluisterd naar en persoonlijk kennis gemaakt met onder meer twee grootmeesters op het vakterrein: Gerhard von Rad en Claus Westermann. Met graagte vertelde hij ervan en al vertellend heeft hij mij, de geboiede luisteraar, deze coryphaeën ook als mens na-

derbij gebracht. Zo was er – ondanks de geestelijke afstand vanwege het heel andere uitgangspunt – toch contact met dit moderne Heidelberg en dat is nadien gebleven.

Aan de Rijksuniversiteit te Groningen mocht hij de studie in de Semietische Talen voltooiën bij Professor Hospers. De doctoraal scriptie hield zich bezig met de werkwoordswortel 'sa'aq', 'za'aq', het schreeuwend roepen (om hulp) in het Oude Testament. Mooie momenten in zijn leven.

Ook tijdens de vacaties met zijn vrouw en groeiend gezin, ging de gehele Schilder, om het zo eens te zeggen, op reis. Met heel zijn hart genoot hij wat er te genieten viel. Genieten ging gepaard met bestuderen van en zich verdiepen in wat gezien werd, en al dat studeren was ook weer een genieten. Muziek, tot in haar modernste uitingen, schilderkunst (sprak hij niet eens een woord ter opening bij de expositie van een broeder-kunstenaar), ikonen, en ga maar door, er was niet veel wat aan dit opmerksaam oog en aandachtig oor ontsnapte. Hij was thuis in de wijde wereld waar de HERE alles had schoon gemaakt op zijn tijd en zijn plaats. Van foto's staart ons dan een lachende H.J. aan; een lach, misschien moet ik glimlach zeggen, ietwat ingehouden, die typerend was voor hem. Een Vaderhand opende zich en zijn kind ontving blijde het goede.

Toch heeft zijn lach iets ingehoudens. Zijn scherp observerend oog ontwaarde temidden van zoveel schoons toch ook het lelijke, het kwade, de zonde die zoveel schoons en goeds bederft, ten kwade keert, verhoudingen vertroebelt, verstoort, verbreekt. Schriftgelovig mens en confessor met hart en ziel wist hij van de zonde om ons en de zonde in ons, in eigen hart en leven. Dat doet pijn en vraagt ook strijd tegen machten die zich in ons doen gelden.

Hij zag het kwade in de wereld en kon het profetisch signaleren. Hij speurde die in de wereld der wetenschap, ook de theologische, en heeft er in de collegezaal niet van gezwe-gen.

Hij ontdekte die in de Kerk, ja ook daar. Dat behoeft ons niet te verwonderen. Want zei niet Augustinus tegen de Donatistische perfectionisten – hun mond stoppend – dat de Kerk de gemeenschap is die heeft leren bidden: 'En vergeef ons onze zonden'? De kerk moet dan echter die zonden ook zien en erkennen. Willen zien als haar dienaren haar daarop wijzen. Dat is de taak van de Verbi Divini ministri, keer op keer en telkens weer. Die taak wordt zeer zwaar als zich in het kerkelijk leven in concreto kwalijke, bedenkelijk-

ke tendenzen voordoen, die niet door iedere predikant, Verbi Divini minister, dienaar van het Goddelijk Woord, als zodanig worden onderkend of aangemerkt. Waar de band aan de Confessie niet wordt erkend en het kerkverband niet verbindend geacht.

H. J. Schilder, die in 1944 met Christus' Kerk door een dal, een diepte was gegaan, heeft reeds in het begin van de vijftiger jaren symptomen waargenomen die nog eens die Kerk door een dal zouden voeren. Van de moeiten die daarvan het gevolg waren en die in het kerkelijk leven tot een uiteengaan hebben geleid, heeft onze overleden broeder heel veel geweten; ook geweten in de zin van gevoeld. Dat doet pijn.

Met zijn groot en gevoelig hart heeft hij, waar het maar enigszins kon allen en alles willen omsluiten; het goede opmerkende waar en bij wie het maar te ontdekken viel. In de wereld om hem heen, in de Kerk van Jezus Christus, een gemeenschap der heiligen met haar bonte verscheidenheid. In zijn gezin, bij zijn vrouw en kinderen. Hoe graag vertelde hij van hen en hun respectieve interesses, die hem als man en vader zo sterk interesseerden.

Maar alles laat zich ook door het ruimste, wijdst geopende hart niet omsluiten . . . Het 'hart' in het Oude Testament is ook het orgaan voor de levensrichting. Daar wordt de keuze bepaald, de grote keuze, waar het Woord dat de functie van het hart in het licht stelt, ons voor stelt. De HERE te dienen 'lēlāb sjālēm', met een volkomen hart. De keuze kan, we zeiden het reeds, pijnlijke consequenties hebben. Het is hier de plaats niet daar verder op in te gaan. Daar zijn de geheimen van het hart waar de HERE alleen van weet en het past ons niet ook maar een tip van de sluier op te lichten.

Tot Hem heeft Herman Johannes Schilder het angstig hart verheven. Hij die als candidaat kort voor zijn bevestiging een stichtelijk woord sprak over de Psalm De Profundis, schreef in de jaren zeventig zijn werkje 'IK SCHREEUW HET UIT'. Werkje, zeg ik, maar dat houdt allerm minst een depreciatie in. In het Duits zegt men: 'Klein aber fein!' Daarin ligt voor ons een vrucht van zijn studie en van bevinding beide. Ik durf dat woord bevinding rustig te gebruiken. Het is het beproefd-zijn van Romeinen 5 : 4. 'Ik schreeuw het uit!' Met vuurrode letters staat het op de oranje stofomslag boven de litho van Edvard Munch, getiteld: 'Geschrei'.

In dit werkje heeft H. J. Schilder ons 'een kostbaar kleinood' nagelaten. Het begint met een verwijzing naar een van Bachs cantaten,

gecomponeerd op de dialoog tussen 'de Vrees' en 'de Hoop':

'Ik weet door diepe droefheid niet
waarheen mij nog te wenden.

Mijn hart is een stuk schrik en beeft;
mijn tong kleeft aan mijn gehemelte.'

Daarnaast weerklinkt een andere roep, die
van 'de Hoop': HERE, ik wacht op uw heil!
(Psalm 119 : 166). Maar even later jammert
'de Vrees':

'de doodsangst met de laatste pijn.
komt vlakbij, overrompelt mijn hart,
hij martelt al mijn leden.'

Zo gaat het tweegesprek door, vertolkend de
tweestrijd van de mens die wordt heen en
weer geslingerd tussen hoop en vrees. De
partij 'Hoop' vertolkt in het begin het ge-
loofsperspectief van de christen, verderop
meer direkt Gods eigen beloften.

De 'Vrees' anderzijds spreekt niet zonder
meer ongeloofstaal; de strijd wordt ook in
haar leden zelf gevoerd. De stem krijgt het
benauwd onder de angst voor de dood en de
vrees voor het oordeel, deze dreigen het uit-
zicht weg te nemen.

'Mijn laatste rustplaats schrikt mij af.
het geopende graf ziet er afgrijselijk uit.
Des Glaubens Schwachheit sinket fast.

Der Tod . . . reisset fast

Die Hoffnung ganz zu Boden.'

'Fast', het Duitse woord betekent: bijna. Dus
niet helemaal. Wie in het geloof verder door-
denkt vervolgt: niet helemaal is: helemaal
niet. De hoop heeft voor Gods kind het laa-
ste woord.

Schilder is niet meer bij ons. Hij is verlost.
God heeft zijn kind thuisgehaald. Herman
Johannes Schilder, de vorser, de onderzoeker,
de spreker, die zijn woorden met alle
mogelijke voorzorgen omringde, die gere-
geld hoofdzin van enige bijzinnen, met daar-
tussen geschoven tussenzinnen vergezeld
deed gaan, ziet nu niet meer door een spiegel
in raadselen, maar van aangezicht tot aange-
zicht.

Zo is aan hem waar geworden dat woord uit
zijn geliefde Spreukenboek 4 : 18: HET
PAD DER RECHTVAARDIGEN IS ALS
HET GLANZENDE MORGENLICHT,
DAT STEEDS HELDERDER STRAALT
TOT DE VOLLE DAG.

Zij de HERE ons allen met Zijn troost nabij,
inzonderheid zuster Schilder en haar kinde-
ren.

H. M. Ohmann

Thuiskomst

Geachte vergadering, broeders en zusters,
De psalmverzen die wij zojuist gezongen heb-
ben (Ps. 32 : 1, 3), werden ook gezongen op
de generale synode van Arnhem 1981 en wel
in de avondvergadering van 11 juni 1981. In
de Koepelkerk te Arnhem waren bijeen de
synodeleden, vele docenten en deputaten-cu-
ratoren uit Kampen. Op die bijzondere zit-
ting werd afscheid genomen van prof. drs.
H. J. Schilder als actief-dienend hoogleraar
aan de Theol. Hogeschool van onze kerken.
Aan het einde van de samenkomst werd we-
derom gezongen uit Psalm 32, en wel de ver-
zen 4 en 5. Ook de Schriftlezing was uit die
Psalm.

Een en ander had meer dan gewone beteke-
nis. Dat bleek met name toen de scheidende
hoogleraar in zijn dankwoord nadrukkelijk
aandacht vroeg voor deze psalm. Hij wilde
publiek verklaren dat één tekst uit de bijbel
door alle jaren heen voor hem een soort le-
vensdevies was geworden, deze psalmtekst:
'Ik geef u raad; mijn oog begeleidt u . . .
Jaren tevoren, zo sprak hij, had het zingen
van dit berijmde psalmvers aan het begin van
een moeilijke synodezitting hem bijzonder
vertroost en bemoedigd tot verder werken,
ook al zou die synodedag moeilijke beslissin-
gen met zich mee brengen. En nu citeer ik
letterlijk: 'in een kerkelijke vergadering als
door mij bedoeld, blijkt heel extra en 'ervaar'
je op een heel bijzondere manier dat het bij
zoiets maar niet gaat om een stukje vaktech-
niek maar om de directe omgang met de le-
vende God en het daadwerkelijke leven voor
zijn aangezicht, waarin Hij van elk een, in
gemeenschap van het ware geloof, levensbe-
slissingen vraagt die voor Hem verantwoord
zijn: immers:

'Ik geef u raad; mijn oog begeleidt u . . .'

Het zal u duidelijk zijn waarom wij als vergadering van de synode van Heemse 1984 aan het begin van onze vierde vergaderweek wederom uit deze 32ste Psalm gezongen hebben. In deze synodeweek moeten de kerken van Christus Jezus in Nederland immers definitief afscheid nemen op aarde van deze dienaar en exegeet van het Woord, prof. drs. H. J. Schilder.

Groot was de ontroering in de kerken toen zij j.l. zondag hoorden van zijn zeer plotseiling overlijden. Wij, als leden van de synode, willen vanmorgen uiting geven aan de gevoelens die in ons hart leven – gevoelens van dankbaarheid, omdat de HERE in deze geliefde leraar der kerken ons veel goede dingen schonk; het verklaren van de Schriften van het Oude Verbond, het in de koers houden van het kerkchip in gevaarlijke wateren, het fijnzinnig en artistiek omgaan met zang en lied en beeld – gevoelens ook van droefheid, omdat de kerken nu deze begaafde dichter-exegeet moeten missen, zijn kunstzinnig 'spelen' met woorden om toch vooral hét Woord te vertolken – gevoelens ook van hooft en verwachting, omdat Christus Jezus de dood van zijn kracht heeft beroofd en onvergankelijk leven aan het licht heeft gebracht door het evangelie', zoals de apostel Paulus ons betuigt in 2 Tim. 1 : 10.

Ik las met u dat gedeelte uit 2 Tim. 1. Die brief van Paulus had ik j.l. zaterdag al uitgekozen voor cursorische lezing in de komende vergaderweek, vóórdat het bericht van Schilder's overlijden me bereikte. Het leek me goed om bij die keus te blijven. Deze brief spreekt immers van de niet te stuiten doortocht van de prediking van het evangelie door middel van Christus' dienaren, van de vergrijsde apostel en van de jonge evangeliedienaar, van de leermeester en de leerling, van het oude en van het volgende geslacht.

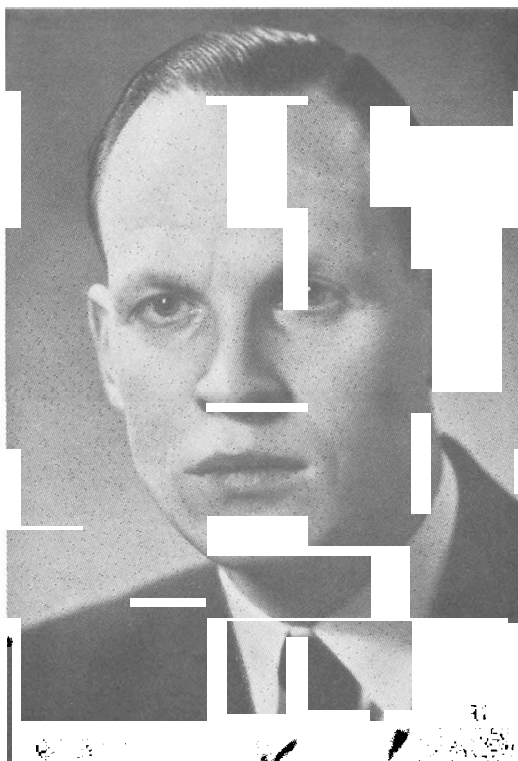
In die verbondenheid – namelijk bewaren door de Heilige Geest het goede dat ons is toevertrouwd – gedenken wij als synode van de kerken prof. H. J. Schilder als doctor ecclesiae, als verbi Divini minister, als frater familiae.

Een schets van zijn leven geven en een overzicht van zijn arbeid is op dit moment niet mogelijk. Een enkel woord 'in memoriam' is hier echter op zijn plaats, in dankbaarheid voor persoon en werk van onze overleden broeder.

Wij herdenken hem als *candidaat* Schilder die in het bewogen jaar 1944 door mensen en mensengeboden uit het ambt werd geweerd, maar door God en goddelijke genade in het ambt werd bevestigd in de gemeente van

Bergschenhoek, nadat hij reeds enige weken tevoren als hulpprediker en ouderling aldaar een stichtelijk woord had gesproken over Psalm 130, de psalm uit de diepte, 'De Profundis'. De door mensenmachten afgewezen candidaat hield zich vast aan het van God gegeven mandaat. Zo vertroostte hij de gemeente met deze slotzinnen van de preek:

'Nu dan, God zij gedankt voor Zijn genadewerk, Hij zij gedankt, die ons stelt vandaag op de lijn van Abraham, en Izak en Jacob, de lijn des verbonds, de lijn óók der verkiezing, de lijn der reformatie tegelijk, Hij zij gedankt die in de diepte ons beveelt ons te stellen op het fundament waarop deze dichter heeft gestaan, het fundament dat thans in

Herdenkingswoord bij 579
het overlijden van prof.
drs. H. J. Schilder, uit-
gesproken op de syno-
de van Heemse

Drs H. J. Schilder bij zijn
optreden als hoogleraar
in 1952

deze bedeling is der apostelen en profeten. Hij zij gedankt, die in de diepte Zijn kerk niet verlaat, maar tot het leven haar opvoert, en het ons zeggen doet: de lijn loopt hier over het *ambt* dat getrouw is, hij loopt over elke plaats waar vandaag en straks het ambt getrouw zich betoont. En Hij, de God des Verbonds, Schepper van Hemel en aarde, Hij die heerscht tot 's werelds uiterst' einden, Hij zal Israël verlossen van zijn ongerechtigheden.'

In de historie van de Gereformeerde Kerken in Nederland van deze eeuw zal de naam van deze predikende, strijdende en trouw bevonden 'candidaat Schilder' méér dan een naam blijven betekenen.

We herdenken hem ook als *dominee* Schil-

der. Acht jaar lang in de pastorieën van Bergschenhoek en Utrecht-Centrum. Op de kansel van week tot week door vroom studeren, toegespitst op de situatie van land en volk, van kerk en jeugd. In kerkbode-artikelen en referaten profetisch leiding geven aan Gods volk dat zijn Koning wil navolgen en daartoe zo dringend het kompas van het Woord aangereikt moet krijgen. Achter de moderamentafel op de synode van 1951 als scriba I bergen werk verzetten, niet alleen als notulist tussen de papieren maar evenzeer als gereformeerd confessor achter de sprekerslessenaar.

Wij herdenken hem vooral als *professor* Schilder. Want na de synode van 1951 volgde zijn benoeming tot hoogleraar door de synode van 1952. De acta van die synode leggen er getuigenis van af hoe zwaar deze benoeming hem woog en hoe zeer hij tegen de arbeid op zag. Maar Schilder kwam niet los van die psalm waarin tot Gods kinderen gezegd wordt: 'Mijn leer zal u, o mens, naar 't recht doen hand'len en wijzen u de weg, dien gij zult wand'len . . .'

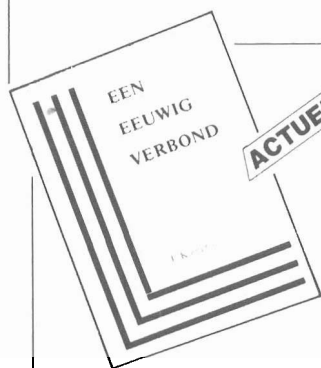
Zijn professoraat is tot grote zegen voor de kerken geweest. Te denken valt aan zijn ononderbroken strijd tegen alle subjectivisme die de waarheden vastheid van Gods verbond en woorden ondergraaft; aan zijn ontmaskering van alle – door hem zo raak getypeerde – 'modern exemplarisme' in moderne theologieën; aan zijn uiterst verzorgde en verantwoorde boekwerken die tot in de titels toe een magnifieke boodschap hebben: 'In Sion is het Woord nabij', tot en met 'Ik kom thuis.'

In dat alles en bij dat alles bleef hij als pastor

met name de jeugd voor ogen houden, met hen meedenkend tot in hun muzikale aspiraties toe. Altijd weer herinnerde hij de jeugd eraan dat God hun niet gegeven heeft een geest van lafhartigheid, maar van kracht, van liefde en van bezonnenheid (2 Tim. 1 : 7). Altijd weer ging het om 'de gezonde woorden, in het geloof en de liefde, die in Christus Jezus is (2 Tim. 1 : 13). De jongen, het meisje van de kerk was voor hem 'mijn geliefd kind'. Sprak onze overleden broeder niet met steeds weer veel liefde over 'de Familie van de kerk'?

Daarom herdenken we hem bovenal als *broeder* Schilder, broeder van Christus en broer van ons. Hij werd niet moe te spreken en te schrijven over zijn oudste Broeder, Christus Jezus, in zijn vernedering en in zijn verhoging. Het laatst verschenen persartikel van prof. H. J. Schilder is een paasmeditatie in 'de Poortwake', nu twee weken geleden. Daarin schrijft hij, zijn oom dr. K. Schilder citerend, deze woorden over zijn oudste broeder Christus: 'Datzelfde hoofd, dat nú een doornenkroon, diezelfde rechterhand, die nú een rietstok draagt, zal een *gouden kroon*, Zijn hand een scherpe *sikkel* dragen'.

Het eigendom van deze Christus te zijn was ook voor broeder H. J. Schilder zijn enige troost. En daarom ook zijn láátste troost, tót en met zaterdag 12 mei 1984. De regels uit Gezang 14 van de Proefbundel hebben hem meer dan één maal bezig gehouden: 'Mij sta uw liefde bij in nood, en zij uw trouw tot in de dood, mijn laatste troost op aarde!' Toen sommigen bezwaar aantekenden tegen die uitdrukking 'mijn láátste troost', heeft Schil-

Prof. J. Kamphuis

EEN EEUWIG VERBOND

Het thema van het Verbond komt tegenwoordig weer in allerlei verband aan de orde. Over het Verbond en over de doop als Verbondszeegel is het ook gegaan in de tijd van de Vrijmaking, veertig jaar geleden.

De vragen van toen, de grote vragen van de zekerheid van het geloof, hebben in onze tijd wezenlijk nog niets van hun actualiteit verloren. Ze hebben zelfs nieuwe actualiteit gekregen, nu we met een nieuw subjectivisme hebben te maken.

Die overtuiging draagt de schrijver van dit boek uit. Hij heeft 25 jaar als hoogleraar gewerkt in de kerkgeschiedenis en de dogmatiek.

In een afsluitend hoofdstuk spreekt hij ook afzonderlijk over de praktijk van het leven in het Verbond.

Ca. 160 pagina's, gebonden

f 24,95

VERKRIJGBAAR IN DE BOEKHANDEL

vijlbrief | haarlem

druktechniek / publicaties / communicatie

Postbus 6080, 2001 HB, Telefoon 023 - 24 90 41

der geschreven dat hij dat bezwaar niet verstond, want: mijn enige troost is toch mijn eerste troost en daarom ook mijn laatste troost? En waarom moeten we de troost van ons stervensuur wegduwen of verzwijgen? Ook in ons lied?

Nu wij vanmorgen als leden van de generale synode der gereformeerde kerken in geloof stilstaan bij het overlijden van prof. H. J. Schilder mogen we het zeker weten: de trouw van Jezus tot in de dood was zijn laatste troost op aarde.

De broederkring op aarde was hem uitermate lief. Hij koesterde zich, temidden van alle zwaarten en moeiten van zijn leven, in de warmte van Gods gemeente, van de Hogeschoolgemeenschap, van de wekelijkse kerkdiensten. Samen rond het Woord van de grote Herder der schapen – dan was het voor hem – 'Ik kom thuis'.

'Het eerste en laatste 'thuis' – zo belijdt hij in zijn boek – is bij de Heere, is Jahwe zelf. Denk dan maar aan de tempel, denk dan maar – ja, nu vooral – aan de kerk. Om kort te gaan, in de kerk bent u vandaag thuis en nergens anders, bij Woord en Sacrament. Denk daar maar aan. Het is de korte inhoud van het evangelie, waardóór nu de kerk kerk is: vergadering van de gelovigen die vrede hebben met God door het bloed van het kruis, die deze vrede genieten als kinderen thuis. Vergaderd in zijn Naam: Gij zijt met ons. Met ons, in deze laatste bedeling erfgenamen der oude beloften'.

Merken we uit zijn woorden niet, hoezeer het hart van broeder Schilder uitgaat naar zijn hemelse Vader en naar de kerk als onze Moeder en naar al zijn broeders en zusters: 'Ik kom thuis'!

Nu, wie dit elke zondag belijdt in zijn levensgang, in de broederkring van Christus: 'Ik kom thuis', die zal het in zijn stervensminuut ervaren, wonderbaar: 'Ik kom thuis'.

Moge de familie, mogen de kerken, mogen zijn collega's zich troosten met deze thuiskomst van Gods kind Herman Johannes Schilder. Zijn gebed is verhoord, zijn leven bevrijd, zijn moeite weggenomen.

Oók het gebed dat deze dichter-exegeet bij de gratie Gods aldus onder woorden bracht voor zijn God – en daarmee besluit ik ons 'in memoriam' ter synode –:

O God, die droeg ons voorgeslacht
in tegenspoed en kruis
draag ons door deze laatste nacht
Gij zelf zijt ons Tehuis.'

C. J. Smelik

Geleerde eenvoud

Dankbare herinneringen aan het onderwijs van professor H. J. Schilder 581

Het jaar van zijn benoeming was mijn geboortjaar. Mijn studiejaren waren de laatste van zijn hoogleraarschap. Deze herinneringen kunnen niet meer zijn dan wat ze zijn: sterk persoonlijk gekleurd en gedateerd. Tussen hem en mij zat een hele generatie. Maar dat heeft niet gehinderd.

Door het sterven van een hoogleraar, van je hoogleraar, kom je te staan voor de vraag naar zijn erfenis. Wat heb ik van hem geleerd? Wat is het kenmerkende van de *hoogleraar* H.J. Schilder? Wat mag ik verder dragen? Voor elke leerling zal er een eigen antwoord zijn in de details. Maar dit is niet de enige complicatie van de vraag. Het is bij voorbaat aan te nemen, dat er helemaal geen *hoogleraar* Schilder geweest is.

We kunnen ook zeggen: er zal alleen maar een *hoogleraar* Schilder geweest zijn. Dat is het nu juist. Zelf hield hij nauwgezet zijn functies, hoedanigheden en ongelijksoortige betrekkingen uit elkaar. Maar hij werd niet steeds een ander. Wat hij *was*, zette hij in voor iedere taak waartoe hij geroepen was. Dat typeerde hem. Zo is hij ook hoogleraar geweest. En voor ondergetekende was het een groeiende ervaring de eenvoud te ontdekken in dit leven. Die moest wel ontdekt worden. Want professor Schilder leek heel complex, een ingewikkeld mens. Soms hoog en vreemd. Er was ook een verrassende veelzijdigheid en breedheid aan hem. De wegen die hij koos spraken niet vanzelf. Er was een kunstzinnige toets die zich zelden verloochende. Professor Schilder deed zich aan de student voor als een ietwat onoverzichtelijk persoon, die vele kanten op kon en ging.

De eenvoud dus. Daar kan nu niet meer mee bedoeld zijn: simpelheid. Nee, we doelen op

de vrucht van de doorgaande reformatie sinds het tweede kwart van deze eeuw. Deze vrucht was ook in het leven van professor Schilder gerijpt. Ik bedoel de belijdenis aangaande het éne leven. 'De Heere, onze God, is één'. Op die openbaring groeide in de aangeduide jaren een antwoord: het leven van zijn kinderen is één. Die eenvoud. De radicale weigering het leven te laten delen. De onbevangenheid waarmee de *hoogleraar* Schilder zich presenteerde als een gewone *gelovige*.

Hij was een mens, kerklid, hoogleraar, gelovige onder geloofsgenoten. Zijn eenvoud was daarom niet een karaktereigenschap. Het was een geloofsvrucht en een geloofsprogramma. Zijn geloof drong hem ertoe zijn veel-

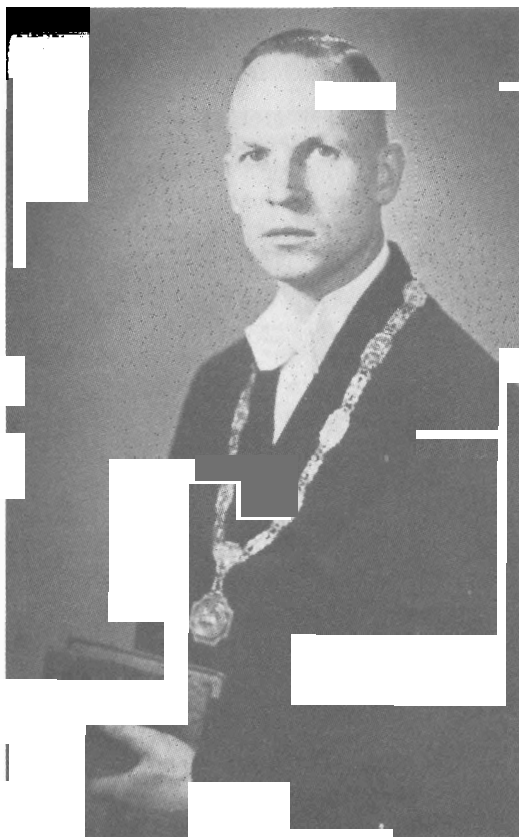
maar via een alles mobiliserende worsteling. Dat zag je dan opeens gebeuren. De God van het Woord is de God van onze wereld. Eenvoud is het, zo te onderwijzen. Vormend is het ook, want hoe vaak moet juist die strijd worden uitgevochten in een pastorie, omwille van de gemeente? Het werd ons voorgedaan. Al duurde het lang voordat we dit begrepen.

Eenvoud. De wet van God gold buiten en binnen de studeerkamer. Theologie, en daarbinnen de oudtestamentische wetenschap, is geen zaak zonder ethiek. Daarin moet men God liefhebben boven alles en met alles. Kwam je verder in de studie, dan werd dit je duidelijk gemaakt. Niet zozeer door een college of een gesprek over dat onderwerp. Waarom ook? Hogleraar en student deelden het geloof. Daarin werd je volledig serieus genomen.

Ondertussen was er nog veel te leren. Aan eerbied, aan juiste schatting van de wetenschap (hoe gauw een afgod in plaats van een instrument). Hoe je met je talenten de Heere had te dienen door Hem met jezelf te dienen, met je hart, je hele persoon. Dat dit een voortdurende leergang is bij God zelf, bij zijn Woord. Maar ook hier is een tweede gebod aan het eerste gelijk. Het gebeurde niet vaak, dat professor Schilder kwaad werd. Het kon wel. Als een auteur niet recht was gedaan en dat was gesignaleerd. Op een tentamen of bij bespreking van een werkstuk of scriptie. Dat was een kwestie van ethiek. Geen selectieve ethiek. Of het nu Holwerda betrof, of Vrielen, of Gipsen of Noth. Je naaste liefhebben als jezelf tot in de noten van je werkstuk.

Zelf was hij ondertussen zeer welwillend in het luisteren naar anderen. Naar andere meningen. Ook van niet-geestverwanten. Zijn beruchte genuanceerdheid was dan ook bepaald door zijn ethiek. Op den duur wist je dat. Je merkte het ook zelf, die verregaande welwillendheid, in zijn benadering van je tentamenprestaties en andere studiewerkzaamheden zoals collegevoorbereiding. Met zich verdiepende bloot hoorde je de exegese van je gepruts aan. Het kon inderdaad wel ergens op slaan, als je het zus of zo las of opvatte. Met neergeslagen ogen verborg je het gebrek aan durf om te zeggen dat het heel anders was bedoeld. Zulke momenten waren zeer stimulerend voor de christelijk-academische zelfbeproeving! Ze waren funest voor ontlukkende wetenschappelijke hoogmoed.

Eenvoud. Dat was het ook, wanneer je hem het dogma hoorde funderen in zijn exegese. Ja, ook het christelijk dogma hoorde hij onbevangen door heel de openbaringsgeschiedenis. Hier was geen kwestie van geschipper.

zijdige belangstelling te plooien tot eenvoud. Zijn God bracht hem ertoe zijn uiteenlopende gaven te verenigen onder de eenvoud van het geloof. Het hele leven in één vouw. We hoorden hem daarmee worstelen op college. Het laatste journaal had in zijn geest contact gezocht met de tekst voor het exegese-college. Zijn op integratie gerichte denktrant had dat niet tegengehouden. Integendeel. Hij was het gevecht aangegaan. Aan de studenten werd een strategische blik gegund. De afstand tussen een vliegtuigkaper en een booswicht uit het Spreukenboek verdween. Het Woord van God over beide werd gehoord. Niet dankzij goedkope isgelijktekens,

Het was voor hem een weelde de Schriften dogmatisch te lezen. Met beide benen standpunt nemend in de leer der kerk. Wetenschap en concreet geloof liet zich bij hem niet uit elkaar halen. Kerk en exegese evenmin. Dat was bevrijdend. Vooringenomen de bijbel lezen? Natuurlijk! Het was je toch te doen om de stem van Jahwe, de God die jou lief had. Het Woord van de Vader van Jezus Christus, de Herder die zichzelf had gegeven voor je leven. Om die stem zuiver te horen, mag je je best inspannen. Om je Hebreeuws en Aramees te kennen. Je exegetische handwerk te leren beheersen. Zo mogelijk verder te kijken in de historische en taalkundige omgeving van het oude Midden-Oosten. In je arsenaal hoorden dan precisie en fijngevoelighed. Hij deed het voor. En dan kwam er heel wat tevoorschijn onder zijn handen. Oude maar ook nieuwe dingen. Het plezier daarin bracht zelfs lyriek in de collegezaal. Hij had heus genoeg aan zijn vakgebied. Vaak te veel zelfs. Al gauw moet immers vanaf zijn kathedraal zijn voorzichtige maar bewuste en besliste protest geklonken hebben tegen het cliché, dat het oude verbond met al zijn schaduwwaardigheid maar arm was. Hij stelde zich ten doel de rijkdom van de schaduw open te leggen voor zijn studenten. Daarnaast leerde hij hen zoeken. Voor de gemeente was dat heel belangrijk. Voor de gemeente van Christus. Zonder twijfel had professor Schilder in de loop van zijn hoogleraarschap grote deskundigheid ontwikkeld in zijn vak. Daar kon en wilde je niet omheen. De getuigenissen daaromtrent van heinde en verre zijn duidelijk. Maar zulke deskundigheid bleef dienstbaar aan de vertrouwde met het Woord van de Vader en de Zoon en de Geest. En daarom aan de vertrouwelijkheid van het verbond. Je voelde dat. Je was er dankbaar voor. Je haakte er zelf naar. Hoofd en hart vouwen de handen.

Ik moet tot een afronding komen. Er zijn er misschien die de hoogste roem voor een dienaar van God achten dat hij schuilging achter zijn werk. Dat kan niet juist zijn. Een dienaar verbergt zich niet achter zijn werk. Het zet

zich er wel helemaal achter. Met huid en haar, met hart en handen. Hij stelt zichzelf in dienst van zijn taak, zijn roeping. Zo blijft professor Schilder me bij. Een geroepene die in zijn werk zichzelf niet achterhiel maar volop gaf. Die zich niet schaamde voor zijn Opdrachtgever, noch voor de kerken die die opdracht hadden vertolkt. En evenmin voor zichzelf. Onbevange was hij zichzelf in alle ootmoed; een zondaar die het hebben moest van zijn Verlosser. Hij gaf zich in alle kleinheid. Met de vastberadenheid van een door God geleerde. Zo mogen we aan hem terugdenken. In alle pijn om het afscheid blij met zijn onderricht.

Dankbaar aan de God van het Woord. Ook voor de man H.J. Schilder. De leraar met het hart van een dienaar.

Verheerlijken we nu een mens?

Roemen we in een man?

Niet zolang we de gestorvene na zeggen, dat een tot eenvoud gebracht hart een wapenfeit is van de God der heilsgeschiedenis. De kracht dáárachter is Gods welbehagen. Dezelfde drijfkracht, hetzelfde principe bracht professor H.J. Schilder nu thuis. Het welbehagen van God weet ook weg met dit sterven, legt zich niet neer bij dit verse graf. En voor ons blijft gelden, wat de hoogleraar zelf geleerd had: de God van het Woord is de Heer van de geschiedenis, Hij blijft bij ons, present en actief als Geleide. Immanuël.

R. ter Beek

De kerk te 's-Hertogenbosch zoekt preekvoorziening voor 8, 22 en 29 juli en 5 aug.

Graag reacties aan:

A. Meijer,

Com. M. de Quaylaan 11,
tel. 073-212590.

Gedegen

Zo mag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf

a. de kievit

Johan de Wittstraat 2
2902 HG Capelle a/d IJssel
Postbus 50 - 2900 AB Capelle a/d IJssel
Telefoon (010) 50 58 22

De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap, hun kwaliteit van advies en begeleiding.

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.

H. J. Schilder was verrassend, maar niet gemakkelijk

Onder bovenstaand opschrift schreef prof. dr J. Douma in Trouw over zijn overleden collega, prof. drs H. J. Schilder:

Velen zullen bij de zo plotseling overleden emeritus-hoogleraar H. J. Schilder mogelijk nog meer aan de kandidaat dan aan de professor onder die naam terug denken. Nog geen dertig jaar oud botste kandidaat H. J. Schilder op tegen de classis Gorinchem en tegen een door haar te hulp geroepen theoloog als F. W. Grosheide, wat hem de pas naar de gereformeerde pastorie afsneed.

Van een kandidaat in de theologie werd toen geëist dat hij zou instemmen met de synodale leeruitspraken uit 1942, die kort daarop een scheuring in de gereformeerde kerken tot gevolg zouden hebben. Schilder weigerde deze instemming te betuigen.

Kennis

Met grote kennis van zaken maakte hij het zijn tegenstanders niet gemakkelijk. Zijn uitvoerige publikatie over deze hele affaire, onder de sprekende titel 'Op de grens van kerk en sekte', zal een dokument blijven voor ieder die van de strijd in de gereformeerde kerken rond 1944 serieus kennis wil nemen.

Als ik uit het leven van Schilder enkele markante punten moet noemen in een kort 'in memoriam', is dit het eerste (en wellicht ook het beste) wat aan zijn naam verbonden is. Tegenover kerkelijk exclusivisme, zo vaak verweten aan 'bezwaarden' en 'vrijgemaakten', heeft hij in die dagen een getuigenis gesteld dat – mits er naar geluisterd was – de scheuring van 1944 mee had kunnen helpen voorkomen.

Nadat Schilder de kerken van Bergschenhoek en Utrecht als predikant had gediend, werd hij in 1953 de opvolger van B. Holwerda als hoogleraar te Kampen in de oudtestamentische vakken. Van aanleg mijns inziens meer dogmaticus dan filoloog (taalkundige) en

exegeet, werd en bleef het professoraat voor hem een bijzondere uitdaging.

Ik heb als student hem in de beginperiode meegemaakt. Zoals het toen was, zou het ook blijven: verrassende momenten, een vaak diep inzicht in samenhangen binnen de Heilige Schrift, en altijd Christus als de vervulling van de oudtestamentische boodschap.

Maar wij leerden H. J. Schilder ook kennen als docent die geen zinnen zonder tussenzinnen kon formuleren. Alles hing bij hem met alles samen, zodat het heel moeilijk viel er een onderwerp uit te lichten om het kort en bondig te behandelen. Geen positieve zin of ze moest tegen misverstanden afgeschermd worden.

Maar ook een wetenschapper moet knopen kunnen doorhakken om verder te komen, en aan dat laatste kwam Schilder soms niet toe.

Daarom is het ook meer tot zijn directe leerlingen dan tot een breed publiek doorgedrongen wat hij als uitlegger van het Oude Testament betekend heeft.

Wie hem als oudtestamenticus op z'n best wil leren kennen, moet de nog niet zo lang geleden verschenen publicatie *Het Schrift dat niet verslijt* (1983) lezen. En wie wil weten hoe hij over oudtestamentische stof preekte, moet kennis nemen van de bundel *In Sion is het Woord nabij* (1976).

Vriendschap

In ons overlijdensbericht hebben wij als Schilders collega's geschreven, dat wij ons zijn liefde voor de gemeente van Christus, zijn toegewijde arbeid als hoogleraar en zijn hartelijke vriendschap zullen blijven herinneren. Ook dat laatste: zijn vriendschap. Schilder is gestorven na een leven met veel mooie, maar met mogelijk evenveel moeilijke momenten.

Zijn kunstzinnige aanleg en brede belangstelling gaven hem in tijden van grote moeite uitwijkmogelijkheden. Hij interesseerde zich voor fotografie, moderne muziek, klassieke ikonen en wat niet al. Hij zocht ook de vriendschap. En wat hij vroeg, gaf hij aan anderen. Velen zullen donderdag hem op zijn gang naar het graf volgen. Het is mij een eer dat ik in dit blad uiting mag geven aan mijn dankbaarheid voor alles wat Schilder aan de gereformeerde kerken (vrijgemaakt) gegeven heeft.

W. G. de Vries